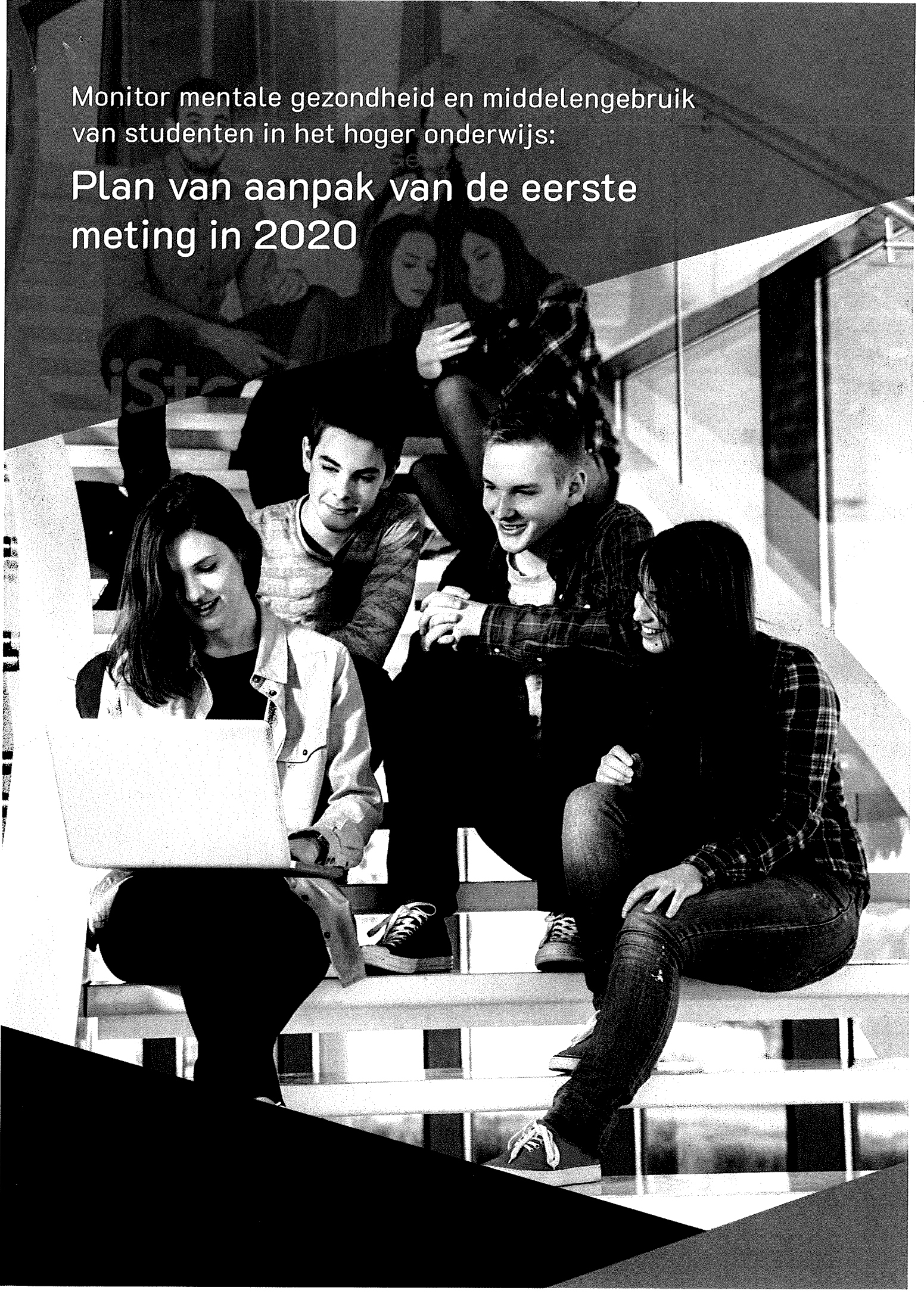
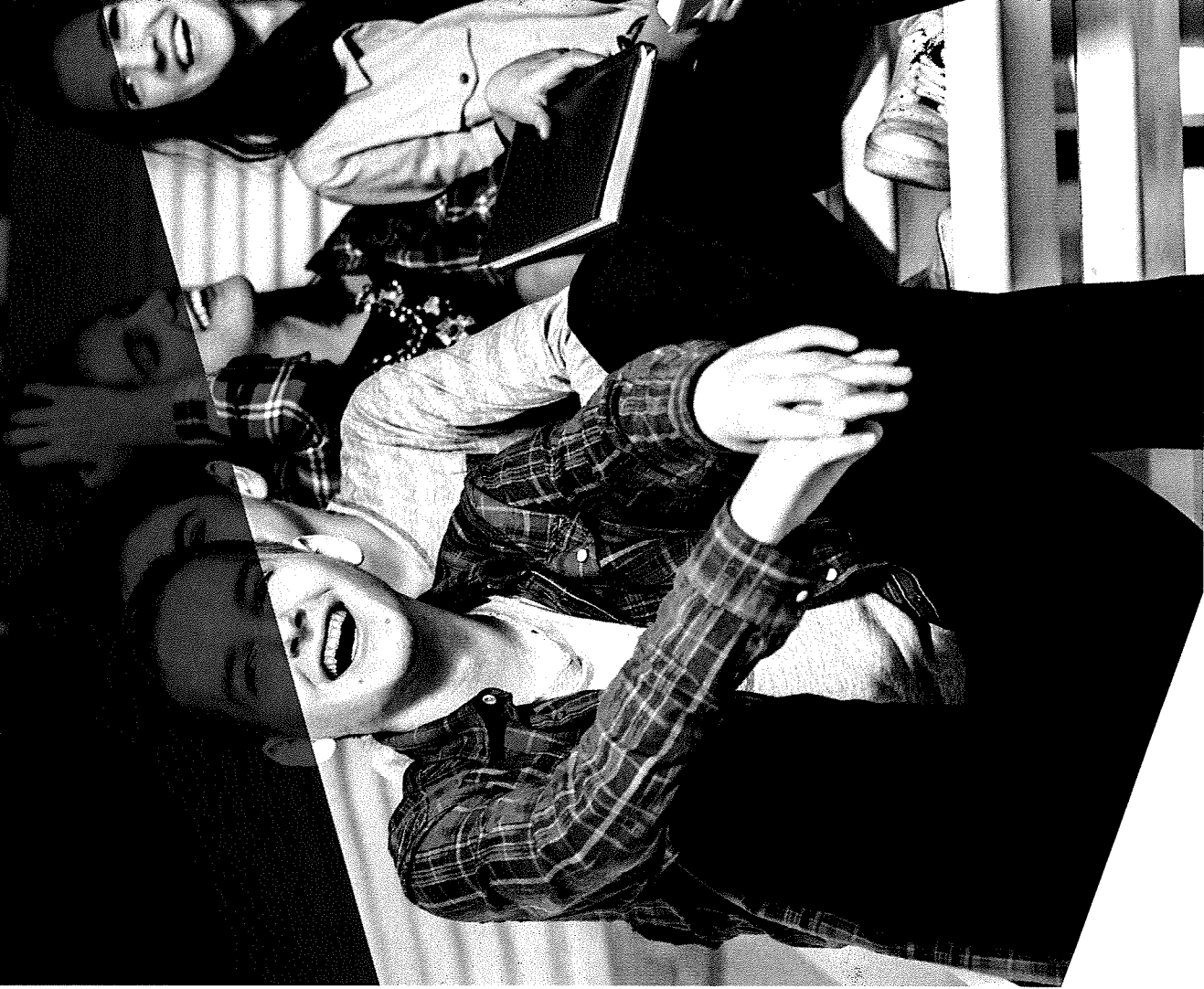

Monitor mentale gezondheid en middelengebruik
van studenten in het hoger onderwijs:

Plan van aanpak van de eerste meting in 2020

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Aanleiding en opdracht	6
Opzet monitor mentale gezondheid studenten in het hoger onderwijs (OCW)	7
Opzet monitor alcohol- en middelengebruik studenten in het hoger onderwijs (VWS)	8
Uitvoering als gezamenlijke monitor (OCW en VWS)	8
Rapportages over mentale gezondheid (OCW) en alcohol- en middelengebruik (VWS)	9
Doel en opzet van de monitor	10
Eenduidige representatieve cijfers over studenten in het hoger onderwijs	11
Betrekken belangrijkste stakeholders en bundeling van expertise	11
Toekomstbeeld van de monitor: werving monitor via onderwijsinstellingen	11
Eerste meting in 2020: landelijke steekproef via de DUO	12
Enkele pilots in 2020 met onderwijsinstellingen	12
Inhoud en afbakening vragenlijst	14
Verheldering begrippen	15
Belangrijkste uitkomsten: welbevinden en problemen	15
Focus van de monitor	15
Beeïnvloedende factoren: individueel, sociaal en maatschappelijk	17
Vragenlijst: eisen aan validiteit/betrouwbaarheid, vorm en relatie met andere monitors	17
Steekproeftrekking en afname vragenlijst	18
Uitnodigingen en afname	19
Verwachte response	19
Steekproeftrekking: proportionele allocatie en wegging	19
Minimum aantal deelnemers en grootte steekproef	20
Planning	22

Samenvatting

Er is veel bezorgdheid over het welzijn van studenten in het hoger onderwijs. Het gaat dan vooral over mentale problemen die samenhangen met stress, en over problematisch alcohol- en middelengebruik. Hoewel op een aantal onderwijsinstellingen onderzoek is gedaan naar het welzijn van studenten, levert dat nog geen helder landelijk beeld op. Daarvoor zijn de uitgevoerde onderzoeken te divers qua opzet en vraagstelling.

Het doel van de Landelijke monitor mentale gezondheid en middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs is het leveren van eenduidige, breed gedragen representatieve landelijke cijfers over de mentale gezondheid en het middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs en de belangrijkste beschermende en risicofactoren. In mei en juni 2020 wordt de eerste landelijke meting van de monitor uitgevoerd. In december 2020 zal de eerste rapportage van de monitor over mentale gezondheid door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aan de Tweede Kamer worden aangeboden. Daarna volgt een tweede rapportage over alcohol- en middelengebruik, die door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.

De monitor wordt uitgevoerd door het Trimbos-instituut, het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en de brancheorganisatie van de Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD'en) en Geneeskundige Hulpverleningsorganisaties in de Regio (GHOR) (GGD GHOR Nederland), voor het ministerie van OCW en het ministerie van VWS. In de opzet en uitvoering van deze monitor komen dossiers van beide ministeries samen: de uitvoering van de motie

Özdil (OCW) en de afspraken op de thematafel alcohol van het Preventieakkoord (VWS).

Het is helaas in 2020 nog niet mogelijk om door werving via afzonderlijke onderwijsinstellingen een representatief beeld te geven van de studenten in het hoger onderwijs in Nederland. Voor de eerste meting is daarom gekozen voor een landelijke steekproef via de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Met de resultaten kunnen we een algemeen landelijk beeld geven, inclusief een aantal relevante uitsplitsingen. Deze eerste landelijke meting is nog niet geschikt om afspraken te doen over afzonderlijke onderwijsinstellingen.

Daarnaast zijn we met enkele onderwijsinstellingen in gesprek over het uitvoeren van lokale pilots. Deelnemende onderwijsinstellingen zullen in het nejaar van 2020 (een steekproef van) hun studenten uitnodigen om een vragenlijst in te vullen. De resultaten van de pilots zijn in de loop van 2021 beschikbaar voor de deelnemende onderwijsinstellingen. Deze resultaten worden niet meegenomen in de landelijke rapportages over respectievelijk mentale gezondheid en alcohol- en middelengebruik.

Om trends te kunnen laten zien, zal de eerste landelijke meting van de monitor meermaals worden herhaald, in eerste instantie mogelijk na twee jaar (in 2022). Op die manier kan met de monitor ook worden nagegaan in hoeverre ingezette maatregelen – lokaal en landelijk – mogelijk effect hebben gehad. Op termijn zal de uitnodiging voor het invullen van de landelijke vragenlijst geheel via de onderwijsinstellingen worden verspreid, zo is onze verwachting. We verwachten in de tussentijd een stroomlijning van de bestaande lokale monitors van de onderwijsinstellingen.

Aanleiding en opdracht

De Monitor mentale gezondheid en middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs wordt opgezet door het Trimbos-instituut, het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en de brancheorganisatie van de Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD'en) en Geneeskundige Hulpverleningsorganisaties in de Regio (GHOR) (GGD GHOR Nederland), voor het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). In de opzet van deze gezamenlijke monitor komen twee afzonderlijke trajecten vanuit beide ministeries samen. Hieronder beschrijven we eerst de aanleiding en de verwachtingen voor de afzonderlijke monitors, en daarna voor de gezamenlijke monitor.

Opzet monitor mentale gezondheid studenten in het hoger onderwijs (OCW)

Op 19 maart 2019 werd de gewijzigde motie Özdil over grootschalig onderzoek naar studentenwelzijn aangenomen door de Tweede Kamer

(Kamerstuk 31288, nr 716). Deze motie luidde: "constaterende dat het aantal verontrustende signalen toeneemt van studenten die lijden aan depressies, angsten en ernstige stressklachten; constaterende dat een grootschalig kwantitatief onderzoek over de schaal van deze problematiek onder studenten uitblijft; verzoekt de regering, om een grootschalig kwantitatief onderzoek te verrichten om de problematiek onder studenten van hogescholen en universiteiten in kaart te brengen".

Naar aanleiding van deze motie gaf de minister van OCW opdracht aan het RIVM tot een grootschalig kwantitatief onderzoek om de psychische problematiek onder studenten van door de overheid

bekostigde hogescholen en universiteiten in kaart te brengen. Doel van het onderzoek is een landelijk beeld van de psychische problematiek onder studenten in het hoger onderwijs, zoals de motie Özdil vraagt. Daarnaast is het verzoek van OCW dat het onderzoek inzicht biedt in welke factoren psychische problematiek veroorzaken bij deze studenten en in welke mate, en of er een relatie is tussen specifieke achtergrondkenmerken van studenten en psychische problemen. Het gaat hierbij om een meting die op latere momenten herhaald wordt.

Het doel is om te komen tot een landelijk, kwantitatief resultaat dat breed gedragen wordt. Hiervoor is het belangrijk dat verschillende betrokkenen mee kunnen denken over de opzet van het onderzoek. Belangrijke betrokkenen zijn studentenbonden en koepelorganisaties van hoger onderwijsinstellingen. Daarnaast kan gedacht worden aan experts op het gebied van psychische problematiek (bij studenten) en experts op het gebied van hoger onderwijs.

Op 31 juli 2019 stuurde het ministerie van OCW het offerteverzoek aan het RIVM. Hierin werd verzoekt om de offerte af te stemmen met het Trimbos-instituut en GGD GHOR Nederland, zodat een gezamenlijke uitvoering van de monitor mogelijk zou kunnen worden. Op 5 september 2019 was er een gezamenlijk opdrachtgeversoverleg, met de beide ministeries en de drie uitvoerende partijen. Het RIVM diende vervolgens op 15 september 2019 de definitieve offerte in bij OCW. Deze offerte was afgestemd met het Trimbos-instituut en GGD GHOR Nederland. De offerte werd door OCW goedgekeurd op 20 september 2019.

<p>Opzet monitor alcohol- en middelengebruik studenten in het hoger onderwijs (VWS)</p> <p>Op 23 november 2018 ondertekenden meer dan 70 partijen een preventieakkoord. GGD GHOR Nederland en het Trimbos-instituut waren medeondertekenaar van dit akkoord. Op drie thematafels zijn diverse afspraken gemaakt met de deelnemende partijen. Op de thematafel alcohol is afgesproken dat "de GGD een landelijke studentenmonitor hoger onderwijs opzet die de prevalentie van alcoholgebruik, settings, motivatie, sociale norm in kaart brengt".</p> <p>Doel van de monitor is om herhaaldelijk een landelijk representatief beeld te schetsen van het middelengebruik onder studenten in het hoger onderwijs. Hierbij is aandacht voor de setting van het gebruik, de motivatie en de sociale normen die een rol spelen in het alcohol- en overig middelengebruik van de studenten in het hoger onderwijs in Nederland. Tot slot is het van groot belang dat de monitor breed wordt gedragen door de relevante partijen en experts.</p> <p>Het projectvoorstel werd opgesteld door het Trimbos-instituut in samenwerking met GGD GHOR Nederland en in overleg met het RIVM. Naar aanleiding van het eerdergenoemde opdrachtgeversoverleg met beide ministeries op 5 september 2019 diende GGD GHOR Nederland op 26 september 2019 de definitieve subsidieaanvraag in bij het ministerie van VWS. Op 6 december 2019 werd de subsidie door VWS verleend.</p>	<p>Uitvoering als gezamenlijke monitor (OCW en VWS)</p> <p>Gezien de overduidelijke parallellen tussen beide verzoeken om een monitor op te zetten over het welzijn van studenten in het hoger onderwijs in Nederland, ligt het erg voor de hand om ze in de uitvoering te combineren. Dat heeft een aantal voordelen. Allereerst wordt voorkomen dat studenten twee keer een vragenlijst moeten invullen met een vergelijkbare inhoud. Studenten klagen nu al over het aantal enquêtes en vragenlijsten dat ze toegestuurd krijgen. Daarnaast is het efficiënter: de kosten voor de infrastructuur, de uitvoering en de communicatie kunnen worden gedeeld. Verder wordt op deze manier de aanwezige expertise en ervaring bij Trimbos-instituut, RIVM en GGD GHOR Nederland gecombineerd, en aangevuld met de expertise van Jolien Dopmeijer (Hogeschool Windesheim) en Oberon. Dan gaat het niet alleen om inhoudelijke deskundigheid, maar ook om de ervaring met het opzetten en uitvoeren van monitors.</p> <p>Daarnaast is er ook een inhoudelijk argument om beide monitors samen te voegen. Mentale gezondheid en middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs zijn niet goed los van elkaar te zien. Psychische problemen en problematisch middelengebruik komen vaak gelijktijdig voor, en beïnvloeden elkaar wederzijds. Zo kan het gebruik van alcohol en drugs de mentale gezondheid van studenten negatief beïnvloeden. Andersom kunnen psychische problemen en stress bijvoorbeeld leiden tot de behoefte aan 'zelfmedicatie', in de vorm van alcohol, drugs en concentratie-verhogende</p>	<p>middelen. Dat betekent dat het belangrijk is om in een monitor aandacht te besteden aan beide aspecten, en vooral aan de samenhang ertussen. Uiteraard kent het samenvoegen ook nadelen. Om te beginnen vraagt het in de aanloop meer overleg en afstemming tussen ministeries en uitvoerende partijen. Dat gezamenlijke overleg heeft inmiddels geleid tot heldere onderlinge afspraken, die onder meer zijn vastgelegd in dit plan van aanpak. Een ander mogelijk nadeel is dat bij het samenvoegen van twee vragenlijsten (belangrijke) onderwerpen in de verdrinking zouden kunnen komen. We willen ervoor waken dat de vragenlijst te lang wordt, waardoor deelnemers zouden afhaken. Dit vraagt om een zorgvuldige afweging van de onderwerpen en de vraagstellingen in de vragenlijst. Een voordeel hierbij is dat middelengebruik en mentale gezondheid voor een groot deel dezelfde beschermende en risicofactoren kennen.</p>	<p>aanbeholden. Daarna volgt een tweede landelijke rapportage van de monitor over het alcohol- en middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs, die door VWS aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.</p> <p>Medio 2020 gaan OCW en VWS in overleg met Trimbos-instituut, RIVM en GGD GHOR Nederland over het uitvoeren van de volgende metingen en de toekomstige rapportages. In de rapportages over de eerste meting wordt ook de toekomst van de monitor beschreven.</p>
<p>Rapportages over mentale gezondheid (OCW) en alcohol- en middelengebruik (VWS)</p> <p>In een opdrachtgeversoverleg op 8 januari 2020 is door beide ministeries en de drie uitvoerende partijen besproken dat de voorkeur uitgaat naar de uitvoering als één gezamenlijke monitor. Trimbos-instituut, RIVM en GGD GHOR Nederland zijn samen verantwoordelijk voor het opzetten van de gezamenlijke monitor en de uitvoering van de eerste meting. Zoals gezegd zal in december 2020 de eerste landelijke rapportage van de monitor over de mentale gezondheid van studenten in het hoger onderwijs door OCW aan de Tweede Kamer worden</p>	<p>aanbeholden. Daarna volgt een tweede landelijke rapportage van de monitor over het alcohol- en middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs, die door VWS aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.</p>	<p>middelen. Dat betekent dat het belangrijk is om in een monitor aandacht te besteden aan beide aspecten, en vooral aan de samenhang ertussen. Uiteraard kent het samenvoegen ook nadelen. Om te beginnen vraagt het in de aanloop meer overleg en afstemming tussen ministeries en uitvoerende partijen. Dat gezamenlijke overleg heeft inmiddels geleid tot heldere onderlinge afspraken, die onder meer zijn vastgelegd in dit plan van aanpak. Een ander mogelijk nadeel is dat bij het samenvoegen van twee vragenlijsten (belangrijke) onderwerpen in de verdrinking zouden kunnen komen. We willen ervoor waken dat de vragenlijst te lang wordt, waardoor deelnemers zouden afhaken. Dit vraagt om een zorgvuldige afweging van de onderwerpen en de vraagstellingen in de vragenlijst. Een voordeel hierbij is dat middelengebruik en mentale gezondheid voor een groot deel dezelfde beschermende en risicofactoren kennen.</p>	<p>aanbeholden. Daarna volgt een tweede landelijke rapportage van de monitor over het alcohol- en middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs, die door VWS aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.</p>

Doel en opzet van de monitor

Eenduidige representatieve cijfers over studenten in het hoger onderwijs

Er is veel bezorgdheid over het welzijn van studenten in het hoger onderwijs. Het gaat dan vooral over mentale problemen samenhangend met stress, en over problematisch middelengebruik. Hoewel op een aantal onderwijsinstellingen onderzoek is gedaan, vooral naar mentale gezondheid, levert dat tot op heden nog geen helder landelijk beeld op. Daarvoor zijn er te grote verschillen in de opzet en vraagstellingen van de verschillende lokale onderzoeken. Ook is vaak een beperkt deel van de mogelijke beschermende en risicofactoren nagevraagd. Daarmee is het belangrijkste doel van deze landelijke monitor gegeven: het leveren van eenduidige breed gedragen representatieve landelijke cijfers over de mentale gezondheid en het middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs, en de belangrijkste beschermende en risicofactoren.

Betrekken belangrijkste stakeholders en bundeling van expertise

Het is zoals gezegd belangrijk dat de resultaten van de monitor breed gedragen worden. In de klankbordgroep van de monitor zijn daarom de belangrijkste stakeholders vertegenwoordigd: Interstedelijk Studentenoverleg (ISO), Landelijke studentenverbond (Lsvb), Landelijke Kamer van Verenigingen (LkVv), Vereniging Hogescholen (VH), de Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) en Studentendecanen-WO. Ook maken enkele experts deel uit van de klankbordgroep. Naast de gebundelde expertise in het projectteam en de klankbordgroep, maken we dankbaar gebruik van de bestaande expertise elders. Daarbij denken we bij voorbeeld aan de

leden van het Landelijk netwerk studentenwelzijn HO en de Werkgroep monitoring studentenwelzijn, die als experts zijn geconsulteerd. Ook zijn de GGD-epidemiologen gevraagd om input. Om te zorgen dat de monitor aansluit bij de vragen en verwachtingen van de doelgroep, hebben we ook enkele focusgroepen met studenten gehouden.

Toekomstbeeld van de monitor: werking monitor via onderwijsinstellingen

In 2020 wordt de eerste meting van de landelijke monitor uitgevoerd. De intentie is om in het kader van deze monitor de meting vervolgens meermaals te herhalen, in eerste instantie mogelijk na twee jaar (in 2022). Op deze manier kunnen trends zichtbaar worden. Ook kan worden nagegaan in hoeverre ingezette maatregelen – lokaal en landelijk – mogelijk effect hebben gehad. Op termijn zal de uitnodiging voor het invullen van de vragenlijst via de onderwijsinstellingen worden verspreid, zo is onze verwachting. Misschien nog niet volledig in de eerstvolgende meting, maar uiteindelijk waarschijnlijk wel. Daarmee zullen de resultaten van deze latere metingen niet alleen een landelijk beeld geven, maar ook geschikt zijn voor het beschrijven van de mentale gezondheid en het middelengebruik van de studenten in de afzonderlijke onderwijsinstellingen. Voor onderwijsinstellingen biedt dit de kans om gericht beleid of interventies in te zetten naar aanleiding van de eigen resultaten. We verwachten op termijn een stroomlijning van de bestaande regionale monitors van de onderwijsinstellingen, doordat ze afzonderlijke meetinstrumenten of zelfs de gehele vragenlijst van de landelijke monitor zullen overnemen. Daarnaast kunnen instellingen ervoor kiezen om aanvullend vragen te stellen, of zelf

aparte vragenlijsten uit te zetten (bijvoorbeeld bij specifieke groepen studenten), die aansluiten bij de situatie in de eigen onderwijsinstelling.

Eerste meting in 2020: landelijke steekproef via de DUO

Vanwege de relatief korte doorlooptijd is het helaas nog niet mogelijk om de eerste meting in 2020 al via voldoende afzonderlijke onderwijsinstellingen uit te voeren om een representatief landelijk beeld te geven. Voor deze meting is daarom gekozen om gebruik te maken van een steekproef via de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Deze landelijke steekproeftrekking heeft als voordeel dat een grote representatieve groep studenten kan worden uitgenodigd om de online vragenlijst in te vullen. Een ander voordeel is dat enkele demografische en

studie-gerelateerde achtergrondgegevens van de deelnemers kunnen worden gekoppeld (denk aan leeftijd, soort hoger onderwijs, fase van de studie, etc.), zodat dit niet hoeft te worden uitgevraagd in de vragenlijst. In verband met privacy-gevoeligheid koppelen we uiteraard geen naam, geboortedatum en adres. Dat zal duidelijk worden gemaakt aan de deelnemers. Nadeel is wel dat de uitnodiging door DUO naar alle waarschijnlijkheid via de post zal worden verzonden en niet per e-mail; dat heeft nadelige gevolgen voor de response. De klankbordgroep heeft ons daarom opgeroepen om (daarnaast) alternatieve methoden van werving te onderzoeken, om de studenten toch per mail uit te kunnen nodigen. We zetten respons-verhogende maatregelen in, zoals het verloten van prijzen

onder de deelnemers. Met de resultaten van de landelijke steekproef kunnen we een landelijk beeld geven: deze eerste meting is nog niet geschikt om afzonderlijke onderwijsinstellingen

inzicht te geven in het welzijn van hun eigen studenten. We verwachten zoals gezegd dat dat met toekomstige landelijke metingen wel zal kunnen.

Enkele pilots in 2020 met onderwijsinstellingen

Op dit moment zijn we met enkele onderwijsinstellingen in gesprek over de afname van de vragenlijst bij (een steekproef van) hun studenten. Deze afnamen zullen waarschijnlijk plaatsvinden in het najaar van 2020. De resultaten van de pilots zullen in 2021 worden aangeboden aan de deelnemende onderwijsinstellingen. Deze pilot-resultaten worden dus niet meegenomen in de analyse voor het landelijke beeld, op grond van de DUO-steekproef. Deze pilots bieden mogelijkheden voor aanvullende en verdiepende analyses. Ze leveren daarnaast waardevolle inzichten en ervaringen op, die helpen bij het organiseren van volgende metingen van de monitor. Op grond van de pilots zullen we daarvoor aanbevelingen doen. We hopen dat de resultaten ook andere onderwijsinstellingen zullen inspireren om aan te haken bij de landelijke monitor.

Inhoud en afbakening vragenlijst

Verheldering begrippen

Bij het inventariseren van de lokale onderzoeken over mentale gezondheid en middelengebruik van studenten bleek dat er veel verschillende termen gebruikt worden. Dit kan verwarrend werken bij het interpreteren van resultaten en in het publieke debat. Hieronder geven we voor een aantal begrippen de definitie of afbakening zoals we die in deze monitor hanteren. Enkele van deze begrippen hebben we in Figuur 1 bij elkaar gezet, in onderling verband (zie pagina 16). Deze figuur is gebaseerd op een figuur in de 'Factsheet mentale gezondheid van jongeren' van RIVM, Trimbos-instituut en VUmc. De figuur is vooral bedoeld als een 'visuele leeswijzer'. De termen in de figuur bieden geen volledig overzicht. Voor de leesbaarheid is de figuur opgesplitst in mentale gezondheid (boven) en middelengebruik (onder). Zoals gezegd is er een duidelijke wisselwerking en samenhang tussen mentale gezondheid en middelengebruik. Ze kennen gedeeltelijk dezelfde beschermende en risicofactoren.

Belangrijkste uitkomsten: welbevinden en problemen

Centraal in het bovenste deel van de figuur staat een continuüm voor mentale gezondheid, met van links naar rechts: welbevinden, psychische problemen en psychische stoornissen. Eenzelfde continuüm geldt ook voor middelengebruik, met van links naar rechts: geen of recreatief gebruik, problematisch gebruik en middelenstoornissen. Waarschijnlijk het grootste deel van de studenten scoort hoog op ervaren geluk, voelt zich goed en is tevreden over het eigen leven. Een klein deel van de studenten heeft een depressieve stoornis,

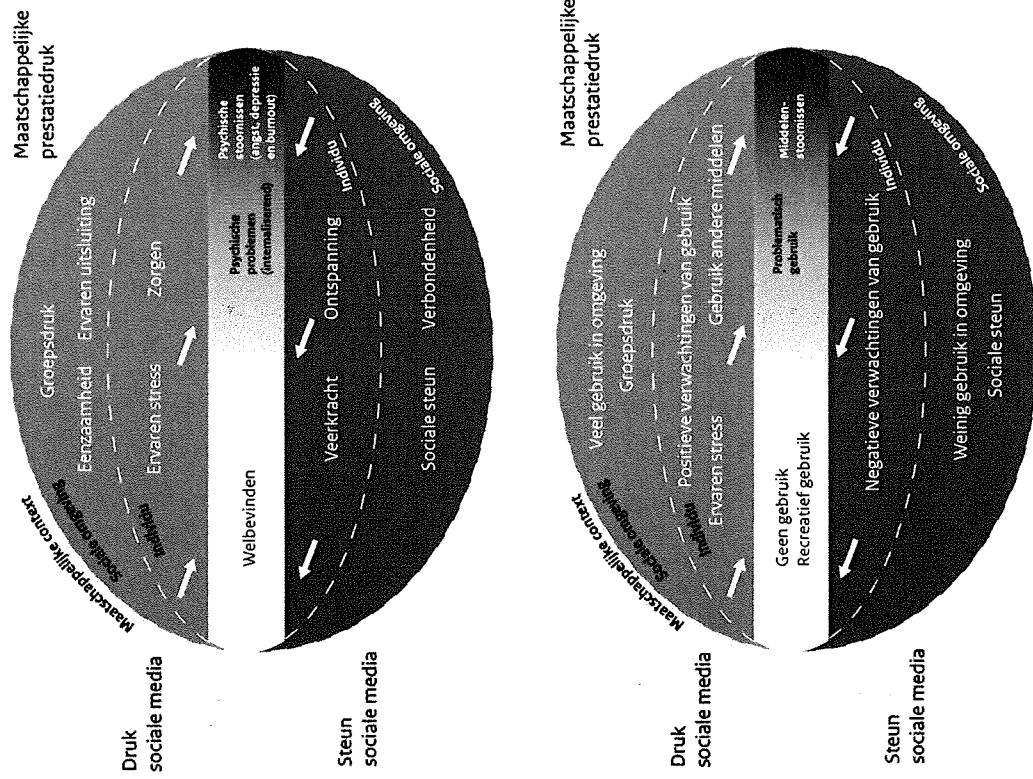
een angststoornis, een burn-out (in de DSM een aanpassingsstoornis genoemd) of een alcohol- of middelenstoornis (rechts in het continuüm). Daartussenin bevinden zich de studenten die niet voldoen aan de criteria voor een stoornis, maar bij wie in meer of mindere mate sprake is van psychische problemen en/of problematisch middelengebruik. Dat is de groep waar in de maatschappelijke discussie de grootste aandacht naar uit gaat. De cijfers die we in deze monitor zullen presenteren gaan vooral over deze groep.

Focus van de monitor

Voor wat betreft mentale gezondheid richten we ons in de monitor naast welbevinden op de zogenaamde 'internaliserende' problemen, samenhangend met angst, depressie en burn-out. Externaliserende en andere psychische problemen, samenhangend met bijvoorbeeld ADHD, dyslexie, druk of agressief gedrag of persoonlijkheidsproblematiek vallen daarmee buiten de scope van de monitor. We richten ons zoals gezegd niet op het bepalen van de aanwezigheid van psychische of middelen-stoornissen conform standaard diagnostische criteria. Bij middelengebruik richten we ons op de in de studentenpopulatie meest gebruikte middelen: alcohol, cannabis, XTC en op middelen die worden ingenomen om concentratie en studieprestaties te verhogen. De monitor is expliciet niet bedoeld als bevolkingsonderzoek om studenten met stoornissen vroegtijdig op te sporen (zoals bij screening), en te zorgen dat ze behandeling krijgen. Op verzoek ontvangen deelnemers feedback, met verwijzing naar websites met betrouwbare informatie.

Figuur 1 Enquete begrippen rond mentale gezondheid (boven) en middelengebruik (onder) van studenten in het hoger onderwijs in onderling verband

Beïnvloedende factoren: individueel, sociaal en maatschappelijk

Er zijn krachten die ervoor zorgen dat een persoon verschuift op het continuüm in de figuur. Om een voorbeeld te geven: we zien 'chronische stress' bovenin de figuur voor mentale gezondheid als een mogelijke oorzaak van psychische problemen en stoornissen. Of deze problemen ook daadwerkelijk optreden hangt niet alleen af van de ernst en de duur van de stresssituatie, maar ook van de weerbaarheid van de student, en de ervaren sociale steun. Dit wordt in de literatuur over psychische problemen ook wel omschreven als het evenwicht tussen draaglast (oranje in de figuur) en draagkracht (groen). De laatste jaren start men deze discussie steeds vaker vanuit een positieve insteek (de linkerkant van het continuüm en het groene deel van de figuur). Doel is dan het behoud van het welbevinden, door ontspanning en de verhoging van veerkracht en sociale steun. In de monitor komen expliciet beide manieren van kijken aan bod. Het samenspel tussen sociale en individuele factoren speelt zich af in een bredere maatschappelijke context (de buitenkant van de figuur), waarin culturele en maatschappelijke veranderingen zich kunnen vertalen in individuele problemen. Denk aan macro-economische ontwikkelingen, sociale media en veranderingen in het onderwijs. Andersom kunnen individuele problemen weer leiden tot maatschappelijke gevolgen, zoals studie-uitval of financiële problemen. Ook die aspecten worden meegenomen in de monitor. Op grond van alle beïnvloedende factoren worden ook risicogroepen geïdentificeerd. Bij de opzet van de monitor houden we expliciet rekening met buitenlandse studenten, door de vragenlijst ook in het Engels aan te bieden.

Vragenlijst: eisen aan validiteit/ betrouwbaarheid, vorm en relatie met andere monitors

Bij het samenstellen van de vragenlijst voor de monitor gelden voor alle onderdelen de volgende algemene uitgangspunten.

- **Validiteit en betrouwbaarheid:** we zijn expliciet op zoek gegaan naar gevalideerde en betrouwbare meetinstrumenten. Voor onderwerpen waar nog geen geschikte meetinstrumenten voor bestaan, hebben we zo veel mogelijk gebruikgemaakt van de vraagstelling(en) in bestaande monitors.
- **Omvang:** de ruimte in de vragenlijst is beperkt. Dat heeft consequenties voor het aantal vragen. Bij gelijke geschiktheid kozen we voor kortere meetinstrumenten (inclusief kortere varianten) of minder vraagstellingen.
- **Gebruik in andere monitors:** meetinstrumenten of vraagstellingen die al worden gebruikt in andere (bij voorkeur: landelijke of landelijk representatieve) monitors of onderzoeken, krijgen voorrang. Dat maakt afstemming gemakkelijker, en later in de analyse maakt het directe vergelijkingen met andere (studenten-) monitors en onderzoeken mogelijk.

De globale inhoud van de vragenlijst is besproken in de klankbordgroepvergadering van 22 januari 2020.

Steekproef en afname vragenlijst

Voor de eerste landelijke meting van de monitor zal een steekproef worden getrokken uit de totale populatie van ongeveer 750.000 studenten in het hoger onderwijs in Nederland. Concreet gaat het om het zogenaamde '1-cijfer HO' bestand van de DUO, waarin alle inschrijvingen in het hoger onderwijs per 1-10-2019 zijn opgenomen; dus inclusief de deeltijdstudenten, duale studenten, buitenlandse studenten en studenten zonder studiefinanciering en of reisproduct. Over de concrete uitvoering van de afname en de steekproeftrekking worden op dit moment nog gesprekken gevoerd tussen alle betrokken partijen. Hieronder beschrijven we de belangrijkste uitgangspunten.

Uitnodigingen en afname

De studenten in de steekproef zullen waarschijnlijk per brief worden uitgenodigd; enkele weken later zal dan ter herinnering een tweede brief worden verstuurd. De uitnodiging bevat een unieke code die toegang geeft tot een online platform, waar de vragenlijst wordt ingevuld. Dat invullen kan op een laptop of computer, maar ook op een mobiele telefoon of tablet. Via een interface kunnen studenten de monitor invullen, terwijl de data worden opgestlagen op de bijkomende online serverruimte. Er wordt een Privacy Impact Assessment (PIA) opgesteld door alle betrokken partijen, om te zorgen dat de gegevens in de database veilig worden opgestlagen en niet kunnen worden herleid tot individuele personen.

Verwachte response

Studenten zijn voor vragenlijstonderzoekers een lastig te bereiken doelgroep. Bij veel lokale monitors en landelijke onderzoeken vult slechts 10-15% van de uitgenodigde studenten

de vragenlijst daadwerkelijk in. Die response is afhankelijk van allerlei factoren, zoals bij voorbeeld de wijze van werving (via post of mail), de interesse van studenten voor het onderzoek, het gemak waarmee de vragenlijst kan worden ingevuld, en de lengte ervan. We verwachten dat het onderzoek van deze monitor veel studenten zal aanspreken. We proberen de bevestigingslast zoveel mogelijk te beperken (en de betrouwbaarheid van de gegevens zoveel mogelijk te waarborgen) door geen vragen te stellen over zaken die reeds vanuit DUO beschikbaar zijn, denk aan de studierichting of de fase in de opleiding. We houden rekening met de uitdrukkelijke wens van de geraadpleegde studenten om de vragenlijst ook per mobiele telefoon te kunnen invullen. Wat betreft de lengte houden we een gemiddelde invulduur van maximaal 20 minuten aan. Om de deelname nog verder te stimuleren, zullen onder de deelnemende studenten beloningen worden verloten. Dat bleek een effectieve aanpak in enkele andere studentenmonitors. Wanneer de response onverhoopt tegen zou vallen, dan kunnen we ook tijdens de dataverzameling nog extra maatregelen nemen. We zouden dan bijvoorbeeld kunnen besluiten om de dataverzameling langer door te laten lopen. In de berekening van de minimale steekproefgrootte voor de meting gaan we voor de zekerheid uit van een schatting van ongeveer 15% response.

Steekproeftrekking: proportionele allocatie en weging

Voor de steekproeftrekking van de eerste landelijke meting volgen we het advies van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De steekproef zal worden getrokken met de methode van proportionele allocatie. Dat wil zeggen dat

voor enkele belangrijke aspecten – denk aan de verdeling universiteiten/hogescholen, mannen/vrouwen, bachelor/master, globale studierichting (CROHO), etc. – wordt gezorgd dat de verdeling in de steekproef exact gelijk is aan die in de gehele populatie. Omdat deze eerste meting via de DUO alleen een landelijk beeld geeft, en dus niet voor elke onderwijsinstelling apart, zullen we de steekproef niet stratificeren, om te zorgen voor een minimum aantal studenten per instelling. Wanneer de vragenlijsten zijn ingevuld wordt in een non-response analyse nagegaan in hoeverre de groep deelnemers vergelijkbaar is met de groep die was uitgenodigd. Door een statistische weging op grond van de eerdergenoemde aspecten van de proportionale allocatie kan een eventuele vertekening worden verminderd.

Minimum aantal deelnemers en grootte steekproef

Om met onderzoek betekenisvolle uitspraken te kunnen doen, is een minimaal aantal deelnemers vereist. Dat is allereerst afhankelijk van de verwachte spreiding op de belangrijkste uitkomstmaten, en de inhoudelijke betekenis van die verschillen. Met behulp van een power-berekening op grond van eerder onderzoek met een van de centrale uitkomstmaten – de Mental Health Inventory 5 (MHI-5) – kwamen we op een allert laagste ondergrens van 5000 deelnemers. Het minimum aantal deelnemers is ten tweede afhankelijk van het aantal uitsplitsingen dat in de analyses zal worden gedaan. Om ook voor relevante subgroepen studenten – denk bij voorbeeld aan internationale studenten – statistisch significante en betekenisvolle verschillen aan te kunnen

tonen, zijn meer deelnemers nodig. Tot slot vraagt weging van de resultaten (zie boven) ook om extra aantallen deelnemers. Alles overziend komen we – afhankelijk van allerlei aannamen – op een geschat minimum van 10.000 tot 15.000 studenten die de vragenlijst daadwerkelijk moeten invullen. Uitgaande van 15% response (zie boven), betekent dat een steekproefgrootte van 100.000 studenten.

Planning

Dit plan van aanpak is onderdeel van de eerste oriënterende fase van de opzet van de monitor en van de uitvoering van de eerste meting in 2020. Van februari tot en met april 2020 zal de eerste landelijke meting worden voorbereid. Naar verwachting zal de landelijke meting plaatsvinden van begin mei tot eind juni 2020. Daarna zullen de data worden opgeschoond en geanalyseerd.

In december 2020 zal de eerste landelijke rapportage van de monitor over de mentale gezondheid van studenten in het hoger onderwijs door OCW aan de Tweede Kamer worden aangeboden. Daarna volgt een tweede landelijke rapportage van de monitor over het alcohol- en middelengebruik van studenten in het hoger onderwijs, die door VWS aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.

In het najaar van 2020 zullen enkele onderwijsinstellingen de vragenlijst voorleggen aan hun studenten. De voorbereiding van deze pilots loopt parallel aan de voorbereiding van de landelijke monitor. De resultaten worden dan in 2021 aan de deelnemende onderwijsinstellingen aangeboden.

Als de tweede meting van de monitor inderdaad in 2022 zal plaatsvinden, wordt in 2021 gestart met de voorbereiding daarvan.

Dit is een uitgave van:

